

Sygn. akt II UK 655/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 23 stycznia 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

Prezes SN Józef Iwulski (przewodniczący)
SSN Krzysztof Rączka
SSN Romualda Spyt (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku K. K.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w [...] o emeryturę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 23 stycznia 2018 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego [...] z dnia 25 maja 2016 r.,

uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi Apelacyjnemu [...] do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 15 września 2015 r. Sąd Okręgowy w [...] zmienił decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w [...] z dnia 15 maja 2015 r. i przyznał wnioskodawcy K. K. prawo do emerytury z tytułu pracy w warunkach szczególnych

od 11 maja 2015 r.

Powyższe rozstrzygnięcie Sąd pierwszej instancji wydał w oparciu o następująco ustalony stan faktyczny:

Decyzją z dnia 15 maja 2015 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w [...] odmówił przyznania wnioskodawcy emerytury z uwagi na to, iż wnioskodawca na dzień 1 stycznia 1999 r. nie udowodnił wymaganego co najmniej 15-letniego okresu pracy w warunkach szczególnych, wykonywanej stale i w pełnym wymiarze czasu pracy. Na podstawie dowodów dołączonych do wniosku organ rentowy na dzień 1 stycznia 1999 r. przyjął za udowodniony ogólny staż ubezpieczeniowy wynoszący 25 lat i 15 dni. Przy ustalaniu 15-letniego okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach organ rentowy nie uwzględnił okresów zatrudnienia: od 2 lipca 1981 r. do 30 listopada 1993 r. - w Gospodarstwie Rolnym Piotrowa KPGR, od 1 grudnia 1993 r. do 15 lipca 1995 r. - w Gospodarstwie Rolnym Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa, od 16 lipca 1995 r. do 29 lutego 1996 r. - w Gospodarstwie Rolnym P.

Wnioskodawca K. K. był zatrudniony na stanowisku kierowcy ciągnikowego - traktorzysty w pełnym wymiarze czasu pracy w Spółdzielni Kółek Rolniczych od dnia 1 października 1973 r. do 30 czerwca 1981 r., następnie na takim samym stanowisku - od 2 lipca 1981 r. do 30 listopada 1993 r. - w Państwowym Gospodarstwie Rolnym „P.”, a od 1 grudnia 1993 r. do 15 lipca 1995 r. - w Gospodarstwie Rolnym Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa „P.” oraz od 16 lipca 1995 r. do 29 lutego 1996 r. w Gospodarstwie Rolnym „P.”

Podczas zatrudnienia w Spółdzielni Kółek Rolniczych wnioskodawca przy użyciu traktora, do którego doczepiano różnego rodzaju maszyny, wykonywał usługi na rzecz rolników. Były to prace polowe, których charakter uzależniony był od pory roku i potrzeb. Były to orki, siewy, opryski i inne prace polowe. Ponadto wnioskodawca wykonywał też prace transportowe ciągnikiem (traktoem) z przyczepą, takie jak przewóz wapna czy wywożenie obornika. W czasie żniw pracował jako kierowca kombajnu, przy użyciu którego kosił zboże.

Po podjęciu pracy w Państwowym Gospodarstwie Rolnym „P.” K. K. pracował jako kierowca ciągnika - traktorzysty. Wnioskodawca przy użyciu traktora wykonywał wszystkie prace, których rodzaj uzależniony był od pory roku i potrzeb,

np. siewy, orki, opryski, sianokosy, zwoził zielonkę dla bydła, wywoził obornik itd. Od 1 grudnia 1993 r. do 15 lipca 1995 r. pracował na takim samym stanowisku wykonując te same czynności na rzecz Gospodarstwa Rolnego Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa „P.” powstałego na bazie PGR „P.”.

W Gospodarstwie Rolnym „P.” wykonywał te same jak dotąd czynności. W każdym z tych zakładów pracy K. K. miał przydzielony traktor do własnej obsługi i pracował w pełnym wymiarze czasu pracy.

W ocenie Sądu pierwszej instancji, praca kierowcy ciągnika - traktorzysty jest pracą, którą w świetle powołanych na wstępie przepisów rozporządzenia Rady Ministrów z 7 lutego 1983 r. zaliczyć należy do prac w szczególnych warunkach. Prace kierowców ciągników, kombajnów lub pojazdów gąsienicowych wymienione zostały jako prace w warunkach szczególnych w załączniku A, dziale VIII, poz. 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm., dalej jako rozporządzenie z dnia 7 lutego 1983 r.). Stanowisko traktorzysty zaliczone zostało do stanowisk, na których praca wykonywana jest w warunkach szczególnych również w załączniku A cz. B dziale VIII poz. 3 pkt 1 do zarządzenia Nr 16 Ministra Rolnictwa, Leśnictwa i Gospodarki Żywnościowej z 31 marca 1988 r., zaś kombajnisty - odpowiednio w pkt. 1 tego załącznika.

W ocenie Sądu pierwszej instancji, pojęcie „transport” należy rozumieć szerzej, tj. przy uwzględnieniu poruszania się ciągnika (traktora) przy wykonywaniu również prac polowych z doczepieniem różnego typu maszyn rolniczych bądź przyczep. Za taką interpretacją przemawia również fakt, że w powołanym rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w wykazie A dziale VIII, tj. w transporcie w poz. 3 wymieniono oprócz kierowców ciągników również kierowców kombajnów lub pojazdów gąsienicowych. Ponadto, w ocenie Sądu pierwszej instancji, stopień szkodliwości i uciążliwości pracy wnioskodawcy jako kierowcy ciągnika - traktorzysty przy pracach polowych, nie wykazuje żadnych istotnych różnic w stosunku do pracy kierowcy ciągnika w transporcie, a nawet należałoby uznać, że przy pracach polowych traktorzysty zarówno stopień szkodliwości, jak też uciążliwości jest większy niż w transporcie. Przy pracach rolniczych - zwłaszcza

przy wykonywaniu usług na rzecz rolników, których pola miały z reguły niewielki areal - należy wykonać większą ilość manewrów niż na drogach, dodatkowo przy orkach, bronowaniach, siewach, wykopkach i szeregu innych prac z pól, unosi się ogromny kurz i pył, przy wykonywaniu oprysków środkami owadobójczymi - opary toksyczne. Te uciążliwości nie występują w transporcie. Ponadto pola nie są gładką płaszczyzną, jaką są drogi, w związku z czym przy występujących nierównościach narażony jest kręgosłup wykonującego tam pracę. Stąd też mając na względzie opisane warunki pracy traktorzysty - kierowcy ciągnika przy pracach polowych, Sąd pierwszej instancji uznał, że są to prace o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz znacznym stopniu uciążliwości, a tym samym - w świetle art. 32 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 1383 ze zm.; dalej ustawa emerytalna) - traktorzystów wykonujących prace polowe należy uznać za pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach.

Sąd Apelacyjny [...] wyrokiem z dnia 25 maja 2016 r. oddalił apelację organu rentowego od powyższego wyroku podzielając ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji oraz ich ocenę prawną.

Organ rentowy zaskarżył ten wyrok skargą kasacyjną w całości, zarzucając naruszenie przepisów prawa materialnego, pozostającego w bezpośrednim związku z wynikiem sprawy, poprzez jego błędną wykładnię, a to: naruszenie przepisów art. 184 ust. 1 w związku z art. 32 ust. 1, 2 i 4 ustawy emerytalnej w związku z § 4 ust. 1 i 2 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., przez przyznanie wnioskodawcy prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach i przyjęcie, że pracując na stanowisku traktorzysty (kierowcy ciągnika polowego) przy pracach polowych wykonywał pracę w szczególnych warunkach, wymienioną pod poz. 3 działu VIII - „W transporcie i łączności” Wykazu A, stanowiącego załącznik do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., stale i w pełnym wymiarze czasu pracy.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest uzasadniona.

W dotychczasowym orzecznictwie Sąd Najwyższy przyjmował, że

wyodrębnienie prac kwalifikujących do nabycia prawa do emerytury w wieku niższym ma zasadniczo charakter stanowiskowo-branżowy. Usystematyzowanie prac o znacznej szkodliwości i uciążliwości w oddzielnych działach oraz przypisanie poszczególnych stanowisk pracy do gałęzi gospodarki nie jest przypadkowe. Konkretnie stanowisko narażone jest na ekspozycję na czynniki szkodliwe w stopniu mniejszym lub większym w zależności od tego, w którym dziale przemysłu jest umiejscowione. Dlatego konieczny jest bezpośredni związek wykonywanej pracy z procesem technologicznym właściwym dla danego działu gospodarki. Oznacza to, że przynależność pracodawcy do określonej gałęzi przemysłu ma znaczenie istotne i nie można dowolnie, z naruszeniem postanowień rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., wiązać konkretnych stanowisk pracy z branżami, do których nie zostały przypisane w tym akcie prawnym (wyroki Sądu Najwyższego z 19 maja 2011 r., III UK 174/10, LEX nr 901652; z 3 czerwca 2008 r., I UK 381/07, LEX nr 494112; z 16 czerwca 2009 r., I UK 20/09, LEX nr 515698; z 16 czerwca 2009 r., I UK 24/09, LEX nr 518067; z 1 czerwca 2010 r., II UK 21/10, LEX nr 619638, z 19 maja 2011 r., III UK 174/10, LEX nr 901652).

Przytoczona na wstępie rozważań zasada stanowiskowo-branżowego charakteru wyodrębnienia prac kwalifikujących do nabycia prawa do emerytury w wieku niższym nie ma charakteru absolutnego i w szczególnych okolicznościach sprawy można od niej odstąpić. Może się bowiem zdarzyć, że zakład pracy wykonywał także zadania całkowicie odpowiadające innemu działowi gospodarki (wyroki Sądu Najwyższego z 25 marca 2014 r., I UK 337/13, LEX nr 1458817; z 25 marca 2014 r., I UK 337/13, LEX nr 1458817; z 6 lutego 2014 r., I UK 314/13, OSNP 2015 nr 5, poz. 66), a co za tym idzie, szkodliwość danego rodzaju pracy odpowiada szkodliwości pracy przyporządkowanej do innej branży. Decydujące w tym przypadku znaczenie ma to, czy pracownik w ramach swoich obowiązków stale i w pełnym wymiarze czasu pracy narażony był na działanie tych samych szkodliwych czynników, na które narażeni byli pracownicy innego działu przemysłu, w ramach którego to działu takie same prace zaliczane są do pracy w szczególnych warunkach (wyroki Sądu Najwyższego z 6 lutego 2014 r., I UK 314/13, LEX nr 1439383; z 25 marca 2014 r., I UK 337/13, LEX nr 1458817).

W wykazie A, dziale VIII - transport i łączność - wskazano na prace w

transporcie (poz. od 1 do poz. 17) i łączności (poz. 18 do poz. 22). W ramach transportu wyodrębnia się dodatkowo prace związane z transportem: drogowym (poz. 1-3), wodnym (poz. 4-11), powietrznym (poz. 12) oraz na kolei (13-16). Zaprezentowana systematyka pozwala dostrzec, że do prac w transporcie zalicza się prace związane z kierowaniem pojazdami (np. prace kierowców ciągników, prace kierowców samochodów ciężarowych), ale także inne prace związane z przemieszczaniem się (przetransportowaniem) towarów albo osób (np. ciężkie prace załadunkowe, prace konduktorów wagonów sypialnych). Zatem nie tylko kierowanie pojazdem jest uważane za wykonywanie prac w transporcie, lecz także prace związane z przewożonym ładunkiem (poz. 1) albo prace związane z transportem (komunikacją) osób (poz. 14).

Jak trafnie zauważył Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 31 sierpnia 2017 r., III UK 185/16, LEX nr 2390696), już wstępna lektura poszczególnych pozycji uwidacznia zaznaczenie odrębności przy pracy kierowców samochodów ciężarowych, autobusów i pojazdów specjalistycznych (poz. 2) od stanowisk kierowców ciągników, kombajnów lub pojazdów gąsiennicowych (poz. 3). Szkodliwość (uciążliwość) pracy nie powstaje w związku z samym faktem prowadzenia tych pojazdów, lecz z faktem prowadzenia ich przy uwzględnieniu specyfiki „technologii” pracy w transporcie i obciążeń psychofizycznych (por. także wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 2016 r., II UK 512/15, LEX nr 2202499).

Zgodzić się zatem należy z poglądem wyrażonym w przywołanym wyżej wyroku że istnieje podstawa do wyodrębnienia prac w transporcie *sensu stricte* oraz *sensu largo*. Do pierwszej grupy zalicza się prace związane z bezpośrednią obsługą pojazdu, a jej immanentną cechą jest przemieszczanie związane z transportem osób albo rzeczy. Naturalnie przemieszczanie się w transporcie odbywa się po ciągach (szlakach) komunikacyjnych (drogach, torach wodnych, korytarzach powietrznych). Natomiast do prac w transporcie *sensu largo* należy zakwalifikować prace, które nie polegają na kierowaniu pojazdami, lecz są w pewien sposób związane z transportem (ciężkie prace załadunkowe, prace przy remoncie parowozów na gorąco, prace czyścicieli palenisk).

Uprawnienie traktorzysty do emerytury jest oceniane przez pryzmat wykazu

A, działu VIII, poz. 3 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1993 r. Ocenę tę muszą poprzedzać stanowcze ustalenia faktyczne, które pozwolą na stwierdzenie, że ubiegający się o emeryturę wykonywał (bądź nie) stale i w pełnym wymiarze czasu pracy czynności dające się zakwalifikować jako prace transportowe. Jeśli natomiast chodzi o parametr przełamujący zasadę stanowiskowo-branżowego wyodrębnienia prac kwalifikujących do nabycia prawa do emerytury w wieku niższym w postaci stopnia uciążliwości pracy, który *per saldo* uzasadnia przyznanie świadczenia emerytalnego z tytułu zatrudnienia w szczególnych warunkach albo w szczególnym charakterze, mimo wykonywania pracy w innym sektorze (innym niż transport), to podkreślić należy, że umieszczenie przez prawodawcę prac kierowców ciągników, kombajnów lub pojazdów gąsiennicowych jako prac wykonywanych w szczególnych warunkach właśnie w dziale VIII (poz. 3), a nie w innych działach wykazu A (np. w rolnictwie i przemyśle rolno-spożywczym) musi być odnoszone do szczególnych warunków panujących w transporcie (w tym przypadku w transporcie drogowym). Dlatego szkodliwość i uciążliwość tych prac, w rozumieniu art. 32 ust. 2 ustawy emerytalnej, należy wiązać ze specyfiką poruszania się w ruchu drogowym przez pojazdy o odmiennej w stosunku do „normalnych” uczestników tego ruchu charakterystyce (gabarytach i sposobie przemieszczania się), wymagającej wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia. Tylko taki sposób rozumienia szczególnego charakteru prac w transporcie lądowym (drogowym) uzasadnia bowiem umieszczenie prac wymienionych w poz. 3 w tym samym dziale gospodarki wraz z pracami wykonywanymi przez kierowców samochodów ciężarowych o dopuszczalnym ciężarze całkowitym powyżej 3,5 tony, specjalizowanych, specjalistycznych (specjalnych), pojazdów członowych i ciągników balastowych, autobusów o liczbie miejsc powyżej 15, samochodów uprzywilejowanych w ruchu w rozumieniu przepisów o ruchu na drogach publicznych, trolejbusów i motorniczych tramwajów (poz. 2). Z całą pewnością nie można natomiast utożsamiać warunków, w jakich owe prace mają być wykonywane, z warunkami towarzyszącymi pracom polowym (np. drgania, zapylenie, hałas, kontakt z środkami chemicznymi), zwłaszcza że prace te nie są przecież pracami transportowymi (nie polegają one na przewożeniu ludzi i ładunków), lecz typowymi pracami w rolnictwie polegającymi na orce, siewie,

nawożeniu i zbiorach płodów rolnych z użyciem przypiętych do traktora maszyn rolniczych, realizowanymi poza drogami publicznymi, a przez to bez narażenia na zagrożenia charakterystyczne dla ruchu drogowego (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 lutego 2017 r., I UK 45/16, LEX nr 2297415 oraz z dnia 5 maja 2016 r., III UK 131/15, LEX nr 2057631). Co więcej, prace polowe mają charakter sezonowy, więc i z tego punktu widzenia okresowe narażenie na czynniki charakterystyczne dla pracy traktorzysty w polu nie wyczerpuje przesłanki wykonywania pracy w warunkach szczególnych w sposób stały.

Podsumowując, przełamanie podziału branżowego jest możliwe w oparciu o tożsame warunki pracy, które prowadzą do ziszczenia się wcześniejszego ryzyka emerytalnego. Chodzi więc o narażenie na taką samą ekspozycję czynników szkodliwych jak zatrudnieni w transporcie kierowcy ciągników i innych pojazdów transportowych, co determinuje ocenę warunków pracy jako szczególnych w rozumieniu art. 32 ust. 2 ustawy emerytalnej.

Mając na uwadze powyższe Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. i art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c. orzekł jak w sentencji.

kc